

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUVCHILARDA KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH TUSHUNCHALARINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY- AMALIY ASOSLARI

Atamuratova Perizat Baxitjan qızı

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika
instituti pedagogika mutaxassisligi magistranti.

+998941432303

atamuratovaperizat546@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17213699>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20- sentabr 2025 yil

Ma'qullandi: 25- sentabr 2025 yil

Nashr qilindi: 27- sentabr 2025 yil

KEYWORDS

*kasb-hunarga yo'naltirish,
ta'lim jarayoni, kasbiy
kompetensiya, mehnat
tarbiyasi, pedagogik shart-
sharoitlar.*

ABSTRACT

Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayonining ilmiy va amaliy asoslari yoritilgan. O'quvchilarda kasb-hunarga oid tushunchalarni shakllantirish, ularda mehnatga munosabatni tarbiyalash, kelgusidagi faoliyatini ongli ravishda tanlashga tayyorlashda pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillar tahlil etiladi.

Hozirgi globalashuv sharoitida mehnat bozori dinamik tarzda o'zgarib bormoqda. Yangi texnologiyalar, raqamli iqtisodiyot, ekologik muammolar va innovatsion yondashuvlar nafaqat ishlab chiqarish jarayonini, balki inson faoliyatining barcha sohalarini tubdan yangilamoqda. Shu bois, yosh avlodni zamonaviy kasblarga tayyorlash, ularni mehnat bozorida raqobatbardosh etib shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasida ham kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish, o'quvchilarda kasb-hunarga yo'naltirilgan kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari qator normativ-huquqiy hujjatlarda o'z aksini topmoqda. Jumladan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, 2030-yilgacha mo'ljallangan Ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi va boshqa davlat dasturlarida umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasb-hunarga yo'naltirish jarayoni o'quvchining kelajakdagi hayotiy faoliyatini belgilashda tayanch bosqich hisoblanadi. Zero, bu davrda o'quvchi o'zining shaxsiy qiziqishlari, iqtidor va moyilliklarini chuqur anglaydi, mehnatga bo'lgan munosabatini shakllantiradi hamda jamiyatdagi o'rnini belgilashga harakat qiladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo miqyosida mehnat bozorida kasb tanlashdagi xatoliklar yoshlarning 30–40 foizigacha bo'lgan qismida uchraydi. Bu esa o'z vaqtida to'g'ri yo'naltirish va ilmiy asoslangan pedagogik yondashuv zarurligini ko'rsatadi[1,3].

Shuningdek, o'quvchilarda kasb tanlash bo'yicha tushunchalarni shakllantirish ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy faolligi va iqtisodiy jarayonlarda faol ishtirokini ta'minlaydi. Masalan, o'z qiziqishi va iqtidoriga mos ravishda tanlangan kasb nafaqat individual muvaffaqiyat, balki butun jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi. Shu sababdan, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasb-hunarga yo'naltirish jarayonini tizimli tashkil etish, unga ilmiy-

amaliy asosda yondashish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayoni o'zining ko'p qirrali mohiyatiga ega bo'lib, u nafaqat ta'lim mazmunini boyitadi, balki shaxsning kelajakdagi kasbiy rivojlanishini belgilashda muhim o'rin tutadi. Bu jarayon o'quvchining o'z imkoniyatlarini anglashiga, qiziqishlari va moyilliklarini aniqlashiga, kelgusida jamiyatda tutadigan o'rnini to'g'ri belgilashiga yordam beradi. Shu ma'noda, kasb-hunarga yo'naltirish — bu ta'lim va tarbiyaning ajralmas qismi bo'lib, uning samaradorligi o'quvchining hayotiy yo'lini ongli ravishda tanlashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kasb-hunarga yo'naltirish jarayoni ilmiy asoslangan bo'lishi zarur. Birinchi navbatda, pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, ta'lim jarayoniga turli fanlarni kasbiy faoliyat bilan bog'lash imkoniyatini kiritish muhim hisoblanadi. Masalan, matematika darslarida iqtisodiy hisob-kitoblar, biologiya darslarida tibbiyot va ekologiya sohasi, texnologiya darslarida ishlab chiqarish jarayonlari bilan aloqador mashg'ulotlar o'quvchilarga kelajak kasblarining amaliy jihatlarini anglashga yordam beradi. Bunday integratsiya o'quvchilarda bilimlarning hayotiy ahamiyatini ko'rsatib, ularni aniq maqsad sari yo'naltiradi[2,4]. Psixologik jihatdan esa, o'quvchining kasb tanlash jarayonida shaxsiy xususiyatlari, qiziqishlari va moyilliklari muhim omil sifatida e'tiborga olinishi kerak. Har bir bola o'zining qobiliyati, temperament tipi, ijodiy salohiyati yoki mantiqiy tafakkur darajasiga qarab turlicha kasbga moyillikka ega bo'ladi. Shu bois maktab psixologlari tomonidan o'tkaziladigan kasbga yo'naltirish testlari, individual suhbatlar va maslahatlar kasb tanlashning ilmiy asoslarini belgilab beradi. O'quvchining xatti-harakatlari, qiziqish doirasi, bo'sh vaqtini o'tkazish uslubi ham uning kelgusidagi kasbiy yo'nalishini aniqlashda muhim indikator hisoblanadi. Ijtimoiy omillar ham kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida katta ahamiyatga ega. Mehnat bozoridagi talab va taklif, hududiy ixtisoslashuv, zamonaviy kasblarning paydo bo'lishi va ayrim kasblarning qadrsizlanishi jarayonlari o'quvchilarning tanloviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, zamonaviy axborot texnologiyalari, robototexnika, raqamli iqtisodiyot, ekologiya va sog'liqni saqlash sohalari hozirgi kunda eng istiqbolli yo'nalishlardan hisoblanmoqda[5]. Shu bois o'quvchilarga kasb tanlash jarayonida real mehnat bozoridagi ehtiyojlar, global tendensiyalar va texnologik rivojlanish istiqbollari haqida to'liq axborot berish ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri sanaladi.

Amaliy faoliyat kasb-hunarga yo'naltirishning eng muhim unsurlaridan biridir. O'quvchilarni turli ishlab chiqarish korxonalariga, ilmiy-tadqiqot institutlariga, kasb-hunar kollejlari va oliy ta'lim muassasalariga sayohatlar uyushtirish, turli kasblarga oid ko'rgazmalar, uchrashuvlar va ustoz-shogird an'alarini yo'lga qo'yish ularning qiziqishlarini yanada oshiradi. Masalan, o'quvchilarning o'zlari tanlagan sohaga oid laboratoriya mashg'ulotlarida ishtirok etishi, kichik loyihalar yaratishi, amaliy topshiriqlarni bajarishi ularning kasbiy dunyoqarashini shakllantirishda katta samara beradi.

Bundan tashqari, kasb-hunarga yo'naltirish samaradorligi ta'lim muassasasidagi mavjud pedagogik shart-sharoitlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Maktablarda maxsus kasb-hunar burchaklari, elektron platformalar va ma'lumot markazlarini tashkil etish orqali o'quvchilarga kerakli axborotni olish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, ota-onalar, mahalla faollari, ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikda o'tkaziladigan seminar-treninglar, davra suhbatlari va mahorat darslari ham samarali natija beradi[6]. Kasb-hunarga yo'naltirish jarayoni shunchaki kasb tanlashga yo'l ko'rsatish emas, balki o'quvchida mehnat madaniyatini,

mas'uliyatni, intizomni, mustaqil fikrlashni va ijodiy yondashuvni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun bu masalaga kompleks yondashuv talab etiladi. O'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyati ularning kasbiy tanlovini qanchalik to'g'ri amalga oshirishiga bog'liq bo'lib, bu jarayonda ta'lim muassasasi, oila va jamiyatning uzviy hamkorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarda kasb-hunarga yo'naltirish tushunchalarini shakllantirish ta'lim jarayonining dolzarb yo'nalishidir. Bu jarayon o'quvchilarning shaxsiy qiziqish va iqtidorlarini aniqlash, ularni mehnat bozoridagi real talablar bilan uyg'unlashtirish hamda ongli kasb tanlashga yo'naltirishni ta'minlaydi. Kasb-hunarga yo'naltirish samaradorligi ta'lim muassasalari, oila va jamiyatning uzviy hamkorligiga, shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va amaliy mashg'ulotlarning tizimli qo'llanishiga bog'liqdir. Shunday yondashuvgina yosh avlodni kelajakda raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-637-son, 2020 y. - URL: <https://lex.uz/docs/5013007>
2. To'xtaxo'jayeva M. Kasbga yo'naltirish pedagogikasi. - Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Usmonov A. O'quvchilarni kasb-hunarga maqsadli yo'naltirish. Istiqbolda mehnat bozoridagi muammolarni bartaraf etishning muhim omili. - URL:
4. Saidov B., Radjiyev A. va boshqalar, Kasbga yo'naltirish: muammo va yechimlar. Uslubiy qo'llanma. - Toshkent: A.Avloniy nomidagi pedagoglarni kasbiy rivojlantirish va yangi metodikalarga o'rgatish ilmiy-tadqiqot instituti, 2023.
5. Kasb-hunarga yo'naltirish ishi: xorijiy tajriba. - Toshkent: Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlov instituti, 2022, S.11.
6. Turakulova Muxayyoxon Obidjonovna, Xalq ta'limi tizimida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari: muammo va yechimlar, universal xalqaro ilmiy jurnal: jild 1№ 5 (2024):